

تحلیل ارتباط کشاورزی با توسعه روستایی در شهرستان زرین دشت، فارس

محسن شایان^۱ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
احمد تقدیسی - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۶/۲۴

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۲۰

چکیده

امروزه بسیاری از محققان و دانشمندان، توسعه کشاورزی را به مثابه راهبرد اصلی توسعه روستا قلمداد کرده و معتقدند که کشاورزی به عنوان منبع اصلی تأمین درآمد فرصت‌های اشتغال، نقش اساسی در توسعه روستایی ایفا می‌کند. از اینرو هدف مطالعه حاضر تحلیل و ارزیابی توسعه روستایی با توجه به وضعیت بخش کشاورزی است که به صورت مطالعه موردی در مناطق روستایی شهرستان زرین دشت صورت گرفته است. روش تحقیق در این بررسی از نوع توصیفی - تحلیلی و پیمایشی بوده است. جامعه آماری این تحقیق سرپرستان خانوارهای روستایی تمام روستاهای شهرستان زرین دشت می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای به حجم ۳۴۸ نفر از بین آن‌ها به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انجام گردید. به منظور سنجش ضریب اعتبار پرسش‌نامه از آلفای کرونباخ استفاده شد و ضریب اطمینان آلفای آن ۰/۷۵ + بدست آمد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که تأثیر بر وضعیت اقتصادی، تفریحی و مسکونی مهمترین اثر کشاورزی بر توسعه روستایی و عامل خدمات و فناوری کشاورزی مهمترین تأثیر توسعه روستایی بر وضعیت کشاورزی بوده است. همچنین بین توسعه روستایی، توسعه کشاورزی و سطح اطلاعات کشاورزان ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد به این معنا که بهبود یکی از عامل‌ها، بهبود وضعیت سایر عوامل را به دنبال دارد.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، توسعه کشاورزی، مناطق روستایی، شهرستان زرین دشت، فارس

مقدمه

کشاورزی یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی کشور است که علاوه بر تأمین نیازهای غذایی و تهیه مواد اولیه برای صنایع، موجب استقلال سیاسی کشور در عرصه‌های بین‌المللی می‌شود. از اینرو شناسایی و بهره‌برداری مناسب از استعدادهای بالقوه طبیعی و تقویت توانایی بخش کشاورزی در جهت ثبات اقتصاد ملی مثمر ثمر خواهد بود. در همین راستا مهمترین و اساسی‌ترین مبحث در زمینه ارتباط کشاورزی و روستا، نقش و وظیفه کشاورزی به عنوان فعالیت اقتصادی اصلی و عمده روستایی است (نوری و امینی فسخودی، ۱۳۸۶: ۲۶۵). در شرایط فعلی، کشاورزی مهم‌ترین فعالیت اقتصادی در اغلب روستاهای ایران بوده و علاوه بر تضمین نیازهای مصرفی جمعیت، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و غیره نقش اساسی در اقتصاد خانوارهای روستایی دارد (عنابستانی، ۱۳۹۱: ۶۵). بنابراین بستر فعالیت‌های کشاورزی، یک محیط و فضای جغرافیایی به نام فضای روستایی می‌باشد و این دو مکمل هم و غیر قابل انفکاک از یکدیگر هستند. به گونه‌ای که می‌توان کشاورزی را محور توسعه روستایی کشور قلمداد کرد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۵۲). به طور کلی مسائل مربوط به کشاورزی و روستا با هم مرتبط بوده، بدلیل نزدیکی، نقش و اهمیت کشاورزی در فعالیت‌های مربوط به توسعه روستایی، در بسیاری از نوشته‌ها، مفاهیم توسعه کشاورزی و توسعه روستایی به صورت مترادف به کار برده شده است (مطیعی لنگرودی و شمسایی، ۱۳۸۶: ۸۶).

براساس آخرین گزارش رسمی مرکز آمار ایران در مورد سطح زیر کشت محصولات کشاورزی حدود ۹۶ درصد از زمین‌های زیر کشت آبی و ۸۵ درصد از زمین‌های زیر کشت دیم و ۷۸ درصد باغ و قلمستان‌های موجود به بهره‌برداری روستایی تعلق دارد (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۵۷). کشاورزی معمولاً بخش اصلی در اقتصاد اکثر کشورهای در حال توسعه می‌باشد به طوری که بین ۴۵ تا ۹۰ درصد کل محصول و ۶۰ تا ۹۰ درصد کل اشتغال را در بر می‌گیرد از اینرو توسعه اقتصادی در اکثر کشورها ارتباط نزدیک با توسعه اقتصاد کشاورزی آن‌ها دارد و استراتژی توسعه در این گونه کشورها باید بر مبنای تقدم بخش کشاورزی و توجه جدی به این بخش می‌باشد (آسایش، ۱۳۸۵: ۱۱۱). با توجه به اینکه توسعه روستایی راهبردی است جهت بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی روستاییان فقیر و کاهش فقر است باید افزایش تولید را دنبال داشته باشد. بنابراین اهداف توسعه روستایی باید گسترش یابد، این اهداف بهبود وضع تولید، افزایش اشتغال و تأمین حداقل قابل قبولی از غذا، مسکن، آموزش و بهداشت را شامل می‌شود. با عنایت به این موضوع که اغلب جمعیت کشاورزی کشور در مناطق روستایی‌اند، توجه به توسعه کشاورزی از سویی نوعی استراتژی و هدف اولیه برای توسعه روستایی محسوب می‌شود و می‌تواند از بروز بسیاری از مشکلات از جمله مهاجرت‌های روستایی بویژه در مناطق محروم از نظر توسعه کشاورزی جلوگیری کند و از سوی دیگر توجه به مکان‌های متعدد و تحلیل وضعیت کشاورزی، چالش‌ها و معضلات و راه‌های توسعه آن، می‌تواند سبب پویایی کشاورزی در این مناطق شده و نهایتاً زمینه ساز رشد، ثبات و تداوم توسعه ملی گردد. با توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته به آن در نواحی روستایی می‌توان به اهداف مذکور دست پیدا کرد و باعث توسعه اقتصادی کشور شد، زیرا توسعه روستایی، توسعه منطقه‌ای و ملی می‌باشد (تقی پور، ۱۳۸۴: ۱۱). شهرستان زرین دشت به واسطه داشتن خاک مناسب و حاصلخیز یکی از مناطق کشاورزی حاصلخیز استان فارس می‌باشد. تحقیق حاضر به بررسی ارتباط کشاورزی با توسعه روستایی در شهرستان زرین دشت می‌پردازد. در این راستا فرضیه‌های زیر مطرح می‌گردد:

- عوامل اقتصادی مهمترین تأثیر کشاورزی بر توسعه روستایی می‌باشد.
- بهبود وضعیت اشتغال کشاورزان مهمترین تأثیر توسعه روستایی بر کشاورزی بوده است.
- بین توسعه روستایی و بهبود وضعیت کشاورزی رابطه معنی داری وجود دارد.
- بین سطح اطلاعات و مهارت کشاورزان با توسعه روستایی و کشاورزی رابطه معنی داری وجود دارد.

در زمینه توسعه کشاورزی و توسعه روستایی مطالعات زیادی انجام گرفته که عمدتاً به صورت مجرد و از دیدگاه تک بعدی به این موضوعات پرداخته‌اند، و در واقع نقش و اثرات گوناگون این دو بخش بر یکدیگر (کشاورزی و توسعه روستایی) در تحقیقات انجام شده کمتر مورد توجه بوده است. مطیعی لنگرودی (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان توسعه روستایی مبتنی بر تداوم و پایداری کشاورزی در بخش سجاسرود زنجان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که متغیرهای مربوط به عوامل طبیعی، سرمایه‌های، مدیریت محلی و مزرعه‌ای، و عوامل ساختاری و امکاناتی، با میزان توسعه منطقه مورد مطالعه دارای رابطه آماری معنادار هستند. همچنین بین تداوم کشاورزی و اشتغال زایی، درآمد سرانه و سطح فیزیکی توسعه در منطقه نگرش مثبت وجود دارد. قنبری، (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان نقش سیستم تعاون در توسعه کشاورزی روستایی در شهرستان اصفهان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که بین شاخص‌های کشاورزی و توسعه پایدار، با نظام تعاونی تولید بیشترین ارتباط و تعامل را دارد. بدری و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان نقش نظام‌های بهره‌برداری زراعی (خانوادگی) در توسعه پایدار روستایی در شهرستان قیر و کارزین استان فارس پرداخته و به این نتیجه رسیده است که نظام بهره‌برداری خانوادگی ارتباط مستقیمی با توسعه پایدار روستایی دارد و می‌تواند در توسعه پایدار روستایی این شهرستان نقش موثری داشته باشد. Lenihan & Bahandari (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان استفاده از فن‌آوری در کشاورزی و نظام‌های بهره‌برداری خانوادگی در نپال دولت و جنبش‌های اجتماعی و سازنده دیدگاه‌های چند منظوره کشاورزی پرداخته است و به این نتیجه رسیده که همان‌گونه که مالکیت زمین، سطح سواد و تحصیلات کشاورزان در زمینه استفاده از وسایل مدرن از جمله مسایل نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی است، در دسترس نبودن خدمات بانک‌ها و تعاونی‌ها و خدمات شهری در جامعه روستایی نیز بر روی کشاورزی و توسعه روستایی تأثیر می‌گذارد و می‌تواند باعث اضمحلال فعالیت کشاورزی شود.

نقش و اهمیت کشاورزی در اقتصاد بر کسی پوشیده نیست، زیرا از گذشته‌های دور قسمت عمده تولید ناخالص ملی کشور را از طریق زیر بخش‌های کشاورزی تأمین می‌شده است (رنجبر، ۱۳۸۷: ۵۸). برخی از صاحب نظران مسائل روستایی، روستا را پهنه جغرافیایی واحد برنامه‌ریزی دانسته‌اند که معیشت اکثر سکنه آن از طریق داد و ستد بین عوامل تجدید پذیر طبیعی و رفتار انسان حاصل می‌شود (حسین ابری، ۱۳۸۰: ۱۱۲). بنابراین بیشتر مردم در نواحی روستایی، برای گذران زندگی خود، به طور مستقیم یا غیر مستقیم به منابع طبیعی وابسته هستند و بیشتر برنامه‌ریزان روستایی و بخصوص برنامه‌ریزان کشاورزی به این موضوع واقف‌اند و به همین علت اهمیت فعالیت‌های توسعه کشاورزی را مورد تأکید قرار می‌دهند (کان یوز، ۱۳۸۰: ۱۱). همچنان که امروزه نیاز بخش‌های مختلف اقتصادی کشور به کشاورزی واقعیتی است که اگر مورد بی‌توجهی قرار گیرد، لطمه بزرگی بر روند رشد و توسعه کشور خواهد زد. قبول اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد فعلی و آینده کشور و نیاز درآمدهای ارزی حاصل از آن و استفاده از تولیدات این بخش برای مصرف داخلی، ضرورت توجه به بخش کشاورزی را امری مسلم می‌نماید. بهره‌گیری از توانمندی‌های این بخش می‌تواند کشور را در تحقق اهداف توسعه‌ای خویش یاری رسانده و توجه و عنایت بیشتر به آن می‌تواند سیاستی محکم برای حرکت رو به رشد و توسعه ملی پی‌ریزی نماید (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۹۲). اگر هدف توسعه رهایی از چنگال فقر و کاهش سطح آن از طریق ایجاد اشتغال برای تهیدستان شهری و روستایی، تأمین حداقل نیازهای اساسی قابل قبول برای همه، بالا بردن بهره‌وری، تساوی بیشتر بین حوزه‌های جغرافیایی و در میان طبقات اجتماعی و اقتصادی، تمرکز زدایی و مداخله مردم در تصمیم‌گیری، تأکید بر اعتماد به نفس جمعی و ملی توازن و بهبود کیفیت محیط زندگی تعریف کنیم، جامعه و مناطق روستایی یکی از کانون‌های مهم برای برآورده ساختن این اهداف خواهد بود و توسعه روستایی سهم بسیاری در دستیابی به اهداف کلی توسعه ملی خواهد داشت (جمعه‌پور، ۱۳۸۵: ۵۶). توسعه روستایی را می‌توان ارتقای استاندارد‌های زندگی توده‌های کم درآمد ساکن در مناطق روستایی و خود افزا کردن فرآیند توسعه‌ای آن دانست (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۵۸). بانک جهانی توسعه روستایی را چنین تعریف می‌کند: توسعه روستایی استراتژی است که برای بهبود زندگی اقتصادی و

اجتماعی گروه مشخصی از مردم که همان روستاییان فقیر است طراحی می‌شود (Dixon, 1997: 177). از توسعه کشاورزی به دلیل ساختارهای بسیار متفاوت کشاورزی که در کشورهای مختلف تعاریف بسیار متفاوتی می‌توان ارائه داد. بویژه آن که فرآیند توسعه کشاورزی در جوامع مختلف با تغییر و تحول و شدت و ضعف بسیار متفاوتی روبه رو بوده است. برخی بر توسعه کشاورزی به عنوان گذار از کشاورزی سنتی تأکید دارند و برخی دیگر آن را فرآیندی می‌دانند که در طی آن به تدریج اوضاع اقتصادی و اجتماعی کشاورزان بهبود یافته و اصلاح می‌شود (زمانی پور، ۱۳۷۹: ۷۱). پرفسور موشر شاید اولین کسی باشد که توسعه کشاورزی را به صورت سیستمی مورد بررسی قرار داده است. او پنج عامل را در توسعه کشاورزی مؤثر می‌داند. عوامل اساسی توسعه کشاورزی بنا به گفته وی عبارتند از:

۱. بازار جهت فروش محصولات کشاورزی
  ۲. تکنولوژی که پیوسته در حال تکامل و پیشرفت باشد
  ۳. در دسترس بودن نهادها و وسایل مورد نیاز کشاورزی
  ۴. مشوق‌های تولید برای کشاورزان
  ۵. تسهیلات حمل و نقل (Steven, 1998: 135).
- عوامل تسریع کننده کشاورزی عبارتند از:
۱. آموزش و ترویج کشاورزی
  ۲. اعتبارات کشاورزی
  ۳. انجام اقدامات و عملیات گروهی و سازمان یافته کشاورزان
  ۴. وسعت دادن و گسترش زمین‌های کشاورزی و اصلاح فیزیکی آن‌ها

۵. برنامه ریزی ملی (mosher, 1996: 120). اهمیت بخش کشاورزی تنها بخاطر تأمین مواد غذایی مردم نیست، بلکه در تأمین مواد اولیه بخش صنعت و تأمین بازار مصرف محصولات فنی و در نتیجه ایجاد امکانات توسعه بخش صنعتی نیز سهم بسزایی دارد. واضح است که هر سنخ اقتصادی نیازمند بخش کشاورزی است. شهرگرایی انتقال جمعیت روستایی به شهرها در صورتی امکان پذیر است که بتوان عده زیادی از کارکنان بخش صنعت را سیر نمود. البته آن‌ها که به بخش کشاورزی اهمیت لازم را نمی‌دهند، در رد این نظریه بر این رویه که می‌توان مواد غذایی را از کشورهای دیگر وارد کرد تأکید می‌ورزند. اما نباید فراموش نمود که امروزه ابرقدرت‌ها از تولیدات بالای مواد غذایی و صادراتی شان به کشورهای عقب مانده ننگه داشته شده به عنوان سلاحی برنده و خطرناک استفاده می‌نمایند و اصولاً وابستگی غذایی به یک کشور خارجی می‌تواند بزرگترین خطر از نظر سیاسی و اقتصادی برای یک کشور باشد. همان طور که ذکر شد کشاورزی می‌تواند مواد اولیه صنایع غذایی و صنایع نساجی را تأمین نموده و زمینه توسعه این صنایع را فراهم سازد و باز بالاتر از این‌ها در کشوری که بخش بزرگی از جمعیتش در روستاها به سر می‌برند و کشاورزند، توسعه کشاورزی و بالا رفتن سطح زندگی و معیشتی روستاییان موجب گسترش بازار محصولات صنعتی شده و توجه بیشتر بدین بخش را ممکن می‌سازد (کامران، ۱۳۷۹: ۹۰-۸۹).

در کشورهای در حال توسعه حدود نیمی از مردم در نواحی روستایی زندگی می‌کنند و اکثریت آن‌ها به کشاورزی و مشاغل وابسته اشتغال دارند. در کشور ما سهم نیروی کار در بخش کشاورزی بالاست ولی سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص ملی پایین است و این حاکی از فقر توده روستائینیان است (محسنیان، ۱۳۷۴: ۱۱۲). امروزه بسیاری از دانشمندان، توسعه کشاورزی و روستایی را ناگزیر توسعه ملی می‌دانند و معتقدند بدون توسعه کشاورزی رشد صنعتی موفق نخواهد شد و در صورت موفق بودن دچار چنان عدم تعادل‌های شدید داخلی در اقتصاد خواهد شد که مشکلات فقر گسترده نابرابری و بیکاری قطعی تر خواهد گردید (آسایش، ۱۳۸۵: ۷۱).

توسعه کشاورزی و گسترش کلی اقتصاد به خصوص در نواحی روستایی با یکدیگر در ارتباط می‌باشند به گونه‌ای که توسعه کشاورزی یک شرط لازم برای توسعه اقتصادی در نواحی روستایی به شمار می‌آید (حسینی نژاد، ۱۳۸۹: ۱۵). هدف برنامه‌ریزی توسعه کشاورزی آن است که از طریق بهبود اطلاعات، نهادها، فنون، تکنولوژی، زیرساخت و بازاریابی، وضعیت تولید و امکانات کسب درآمد را بهبود بخشد. در این میان اقتصاد نواحی روستایی از طریق برنامه‌ریزی توسعه روستایی به عنوان یک موجودیت چند بخشی مورد نظر قرار می‌گیرد. بر این اساس برنامه‌ریزی توسعه کشاورزی و برنامه ریزی روستایی به طور جدی مکمل یکدیگر هستند چرا که توسعه کشاورزی می‌کوشد شرایطی ایجاد کند که از طریق آن کشاورزان بتوانند از عملکردهای اقتصادی بهبود یافته در کل ناحیه، حداکثر استفاده را ببرند (آورم دیوید، ۱۳۷۴: ۱۵).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و روش بررسی در آن ترکیبی از روش‌های توصیفی - تحلیلی است. روش تحقیق آن پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه می‌باشد و از نظر درجه نظارت و کنترل، با مصاحبه و کنترل میدانی، نظارت شده است. به طوری که ابتدا با استفاده از شناخت کامل نسبت به نظام فضایی روستایی منطقه مورد مطالعه و استفاده از آمارهای جمعیتی و گزارشات سازمان‌های ذیربط در شهرستان، بخش و مراکز دهستان‌ها درک عمیقی نسبت به محدوده مطالعاتی حاصل شد. ابزار اصلی پژوهش حاضر پرسش‌نامه‌ای است که روایی محتوایی آن با کسب نظرات متخصصان ترویج کشاورزی، آبیاری و زراعت در مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان زرین دشت و اعمال اصلاحات لازم، مورد تایید هدف‌هایی رسیده است. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ انجام شد و میزان آلفای کل ۰/۷۵ بدست آمد و برای هر یک از شاخص‌ها به طور جداگانه میزان آلفا محاسبه گردید که در جدول زیر آمده است.

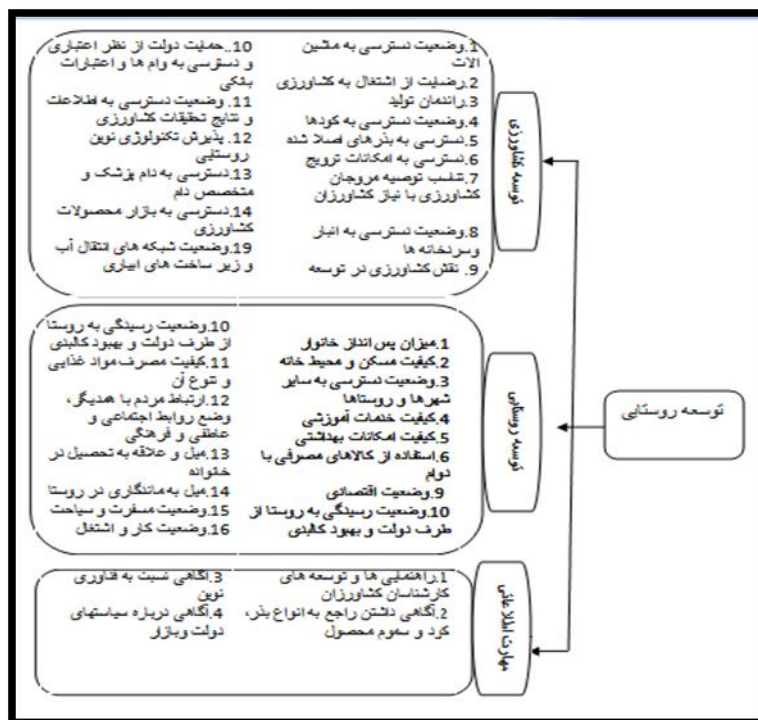
جدول ۱. میزان آلفای کرونباخ شاخص‌های مختلف و کل

شاخص	آلفای کرونباخ
سطح اطلاعات و مهارت کشاورزان	۰/۶۸
توسعه روستایی	۰/۶۹
توسعه کشاورزی	۰/۷۰
کل	۰/۷۵

برای دستیابی به حجم منطقی از جامعه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. با توجه به حجم جامعه آماری در شهرستان زرین دشت که ۳۷۰۰ خانوار تشکیل می‌شد ۳۴۸ سرپرست خانوار به عنوان جامعه نمونه برای پاسخ‌گویی به سوال‌های پرسش‌نامه تعیین گردید. به منظور انجام مطالعه دقیق و بررسی اثرات کشاورزی و توسعه روستایی بر یکدیگر، از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده استفاده گردید به طوری که میزان اراضی به ۴ گروه تقسیم و با توجه به تعداد بهره‌برداران هر گروه (بر اساس آمار موجود در جهاد کشاورزی شهرستان زرین دشت)، تعداد نمونه لازم مشخص گردید. در نهایت نمونه‌ها به صورت تصادفی با انتساب مطلوب از میان هر گروه انتخاب شدند.

جدول ۲. تعداد نمونه بر حسب میزان زمین بهره‌برداران

میزان زمین	تعداد بهره‌برداران	تعداد نمونه
زیر ۵ هکتار	۲۶۵	۲۵
۵ تا ۱۰ هکتار	۲۳۹۲	۲۲۵
۱۰ تا ۱۵ هکتار	۸۲۹	۷۸
بیش از ۱۵ هکتار	۲۱۳	۲۱

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

تحلیل عاملی

در برخی تحقیقات به دلایل مختلف با حجم زیادی از متغیرها روبرو هستیم. برای تحلیل دقیق تر و رسیدن به نتایج علمی تر و در عین حال عملیاتی تر، پژوهشگر به دنبال کاهش حجم متغیرها و تشکیل ساختار جدیدی برای آن‌ها است و به این منظور از روش تحلیل عاملی استفاده می‌کند. نخستین کار درباره تحلیل عاملی توسط چارلز اسپیرمن (۱۹۰۴) صورت گرفت، به گونه‌ای که وی را «پدر» این روش شناخته‌اند. بعد از او کارل پیرسن (۱۹۱۰)، روش «محورهای اصلی» را پیشنهاد کرد و هتلینگ (۱۹۳۳) آن را به گونه کاملتری توسعه داد. در حقیقت، هدف تشخیص این عامل‌های مشاهده‌ناپذیر بر پایه مجموعه‌ای از متغیرهای مشاهده‌پذیر است. عامل، متغیر جدیدی است که از طریق ترکیب خطی نمره‌های اصلی متغیرهای مشاهده شده بر پایه فرمول زیر برآورد می‌شود:

$$F_j = \sum W_{ji} X_i = W_{j1} X_1 + W_{j2} X_2 + \dots + W_{jp} X_p$$

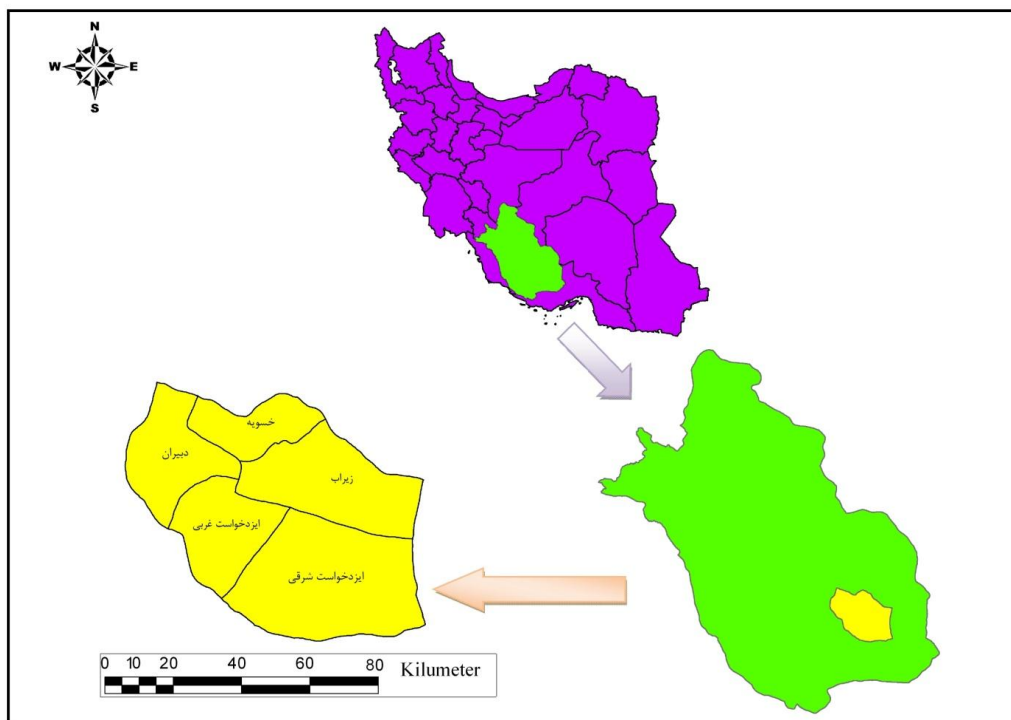
که در آن W ها بیانگر ضرایب نمره عاملی و P معرف تعداد متغیرها است.

امید این است که با تعداد کمی از این عامل‌ها (یعنی ترکیب‌های خطی نمره‌های اصلی متغیرهای مشاهده شده)، بتوان تقریباً همه اطلاعاتی را که توسط مجموعه بزرگتری از متغیرها به دست می‌آید، دربر گرفته و در نتیجه توصیف ویژگی‌های هر مشاهده را ساده ساخت.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان زرین دشت، یکی از شهرستان‌های استان فارس می‌باشد که مرکز این شهرستان، شهر حاجی آباد می‌باشد. بر طبق سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۶۹۴۳۸ نفر بوده است (فرمانداری زرین دشت، ۱۳۹۱). این شهرستان که در ۱۰ اسفند ۱۳۷۸ شمسی از شهرستان داراب جدا گردید، شامل دو بخش مرکزی و ایزدخواست و سه شهر حاجی‌آباد

(مرکز شهرستان)، شهر دبیران (در فاصله ۳۲ کیلومتری از مرکز شهرستان) و شهرپیر (در فاصله ۱۶ کیلومتری از مرکز شهرستان) است. این شهرستان از نظر جغرافیایی در جنوب شرقی فارس بین شهرستان‌های داراب، لار، جهرم و فسا واقع شده است. زمین دشت دارای ۵۳ سکونتگاه روستایی می‌باشد که تنها ۲۱ روستای آن بالای ۲۰ خانوار می‌باشند.

شکل ۲. موقعیت سیاسی دهستانها در شهرستان زرین دشت و موقعیت شهرستان در استان فارس

یافته‌ها و بحث

- یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان می‌دهد، ۹۳ درصد پاسخ‌گویان مرد و ۷ درصد زن بودند، میانگین سنی پاسخ‌گویان ۵۱/۱۰ با انحراف معیار ۱۱/۴۷ و میانگین خانوار ۲/۰۷ با انحراف معیار ۰/۲۴ است. همچنین از نظر وضعیت سواد، بیشترین فراوانی مربوط به سطح ابتدایی با ۵۱ درصد بوده است.

جدول ۳. وضعیت میزان زمین زراعی و درآمد کشاورزان

درصد	متغیر	میزان درآمد (به میلیون تومان)	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	متغیر
۰/۶	کمتر از ۱	میزان درآمد (به میلیون تومان)	۷/۴	۷/۴	زیر ۵ هکتار
۱۱/۲	۱/۵ تا ۱		۷۱/۲	۶۳/۸	۵-۱۰ هکتار
۲۵/۷	۱/۵ تا ۲		۹۴/۶	۲۲/۹	۱۰-۱۵ هکتار
۳۱/۳	۲ تا ۳		۱۰۰	۵/۹	بیش از ۱۵ هکتار
۳۱/۲	بیش از ۳				

بیشترین میزان زمین کشاورزی مربوط به طبقه ۵-۱۰ هکتار و کمترین درصد مربوط به بیش از ۱۵ هکتار می‌باشد. با اختصاص گرفتن بیشترین درصدهای درآمدی به درآمدهای بالای ۲ میلیون تومان نشان از وضعیت درآمدی خوب و بالای کشاورزان است.

- توسعه روستایی

به منظور تعیین مناسب بودن داده‌های گردآوری شده در زمینه تحلیل عاملی تأثیرات کشاورزی بر توسعه روستاها از ضریب KMO و آماره بارتلت استفاده شد. مقدار KMO برابر ۰/۸۴ به دست آمد که نشان دهنده مناسب بودن همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی می‌باشد. از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از آزمون بارتلت نیز استفاده شد. مقدار آماره بارتلت ۲۲۳۵/۰۷۲ بود که در سطح ۱ درصد معنی‌دار بود. لذا داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب بودند. مقدار ویژه‌ی کامپوننت عامل اول ۳/۷۲۰ می‌باشد که به تنهایی ۲۳/۲۵۰ درصد از واریانس را تبیین می‌کند به ترتیب از مقادیر ویژه کاسته می‌شود تا جایی که در کامپوننت عامل چهارم، ۱/۰۴۴ می‌باشد. این عامل ۶/۵۲۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به طور مجموع ۴ عامل اول که مقادیر ویژه‌ی آنها بیشتر از ۱ می‌باشد، ۴۵/۶۸۹ درصد از کل واریانس متغیرها (پراکندگی متغیرها) را تبیین می‌کنند. این امر بدین معنا است که به جای ۱۶ عامل ما می‌توانیم از عامل‌های کمتری (۴ عامل) استفاده کنیم.

جدول ۴. عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی واریانس آن‌ها

مولفه‌ها	مقادیر ویژه			مقادیر ویژه بدون چرخش			مقادیر ویژه با چرخش		
	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۳/۷۲۰	۲۳/۲۵۰	۲۳/۲۵۰	۳/۷۲۰	۲۳/۲۵۰	۲۳/۲۵۰	۲/۱۱۷	۱۳/۲۳۱	۱۳/۲۳۱
۲	۱/۳۳۳	۸/۳۳۰	۳۱/۵۸۰	۱/۳۳۳	۸/۳۳۰	۳۱/۵۸۰	۱/۸۸۹	۱۱/۸۰۳	۲۵/۰۳۴
۳	۱/۲۱۳	۷/۵۸۱	۳۹/۱۶۱	۱/۲۱۳	۷/۵۸۱	۳۹/۱۶۱	۱/۷۷۹	۱۱/۲۴۵	۳۶/۲۸۰
۴	۱/۰۴۴	۶/۵۲۸	۴۵/۶۸۹	۱/۰۴۴	۶/۵۲۸	۴۵/۶۸۹	۱/۵۰۶	۹/۴۱۰	۴۵/۶۸۹

روش استخراج ۴ عامل نیز بر اساس پرنسپال کامپوننت بوده است. در واقع هر ضریبی در متغیری ضرب شده و با بعدی‌اش جمع می‌شود. برای مثال در فاکتور اول هر ضریبی در متغیر اولی ضرب می‌شود و با بعدی جمع می‌شود. در ماتریس عوامل دوران یافته که بر اساس حجم داده‌ها دسته‌بندی شده است و بر اساس حذف همبستگی‌های کمتر از ۰/۵ درصد تنظیم شده است، ۴ عامل تقریباً به صورت آشکاری استخراج شده‌اند. بر این اساس یافته‌های جدول (۵)، نشان می‌دهد متغیرها در ۴ عامل بار شده‌اند.

جدول ۵. عامل‌ها و متغیرهای استخراج شده

عامل‌ها	متغیرها	بار عاملی
عامل اقتصادی، تفریحی و مسکونی	کیفیت مسکن	۰/۶۶۶
	علاقه به تحصیل	۰/۶۴۱
	وضعیت مسافرت و سیاحت	۰/۵۶۸
	وضعیت اقتصادی	۰/۵۱۴
عامل ارتباطی و رسیدگی	کیفیت امکانات بهداشتی	۰/۶۳۷
	وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاها	۰/۶۰۱
	وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی	۰/۵۱۴
عامل خدماتی، آموزشی، فرهنگی	کیفیت خدمات آموزشی	۰/۶۷۲
	میزان پس انداز خانوار	۰/۵۹۱
	ارتباط مردم با همدیگر، وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی	۰/۵۳۹
	وضعیت راه‌های ارتباطی	۰/۵۱۱
عامل اشتغال	میل و علاقه به تحصیل در خانواده	۰/۶۷۳
	وضعیت کار و اشتغال	۰/۵۸۱

عامل اول: در این عامل متغیرهای، کیفیت مسکن، علاقه به تحصیل، وضعیت مسافرت و سیاحت وضعیت اقتصادی، قرار می‌گیرند که این عامل به تنهایی ۲۳/۲۵ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهد که می‌توان گفت مهمترین عامل می‌باشد. در این عامل کیفیت مسکن با بار عاملی ۰/۶۶۶ بیشترین و وضعیت اقتصادی با بار عاملی ۰/۵۱۴ و کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. که این عامل را عامل اقتصادی، تفریحی و مسکونی می‌نامیم.

عامل دوم: در این عامل متغیرهای، کیفیت امکانات بهداشتی، وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاها و وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی جای می‌گیرند که ۸/۳۳ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و به عنوان دومین عامل شناخته می‌شود. در این عامل کیفیت امکانات بهداشتی با بار عاملی ۰/۶۳۷ بیشترین و وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی با بار عاملی ۰/۵۱۴ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. که این عامل را عامل ارتباطی و رسیدگی می‌نامیم.

عامل سوم: در این عامل متغیرهای، کیفیت خدمات آموزشی، میزان پس انداز خانوار، ارتباط مردم با همدیگر، وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی و وضعیت راه‌های ارتباطی با هم قرار می‌گیرند که در مجموع ۷/۵۸ درصد واریانس را به خود اختصاص داده‌اند. در این عامل کیفیت خدمات آموزشی با بار عاملی ۰/۶۷۲ بیشترین و وضعیت راه‌های ارتباطی با بار عاملی ۰/۵۱۱ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. که این عامل را عامل خدماتی، آموزشی و فرهنگی می‌نامیم.

عامل چهارم: در این عامل متغیرهای، میل و علاقه به تحصیل در خانواده وضعیت کار و اشتغال قرار می‌گیرند که در مجموع ۶/۵۲ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهند و به عنوان چهارمین عامل شناخته می‌شود. در این عامل میل و علاقه به تحصیل در خانواده با بار عاملی ۰/۶۷۳ بیشترین و وضعیت کار و اشتغال با بار عاملی ۰/۵۸۱ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند.

- توسعه کشاورزی

به منظور بررسی تأثیر توسعه روستایی بر توسعه کشاورزی نیز تحلیل عاملی گرفته شد و نتایج نشان می‌دهد که ۴ عامل اول مقدار ویژه 'بیشتر از ۱ می‌باشد و در نتیجه مورد قبول ما می‌باشد. مقدار ویژه کامپوننت عامل اول ۳/۲۲۴ می‌باشد که به تنهایی ۲۱/۴۹۵ درصد از واریانس را تبیین می‌کند به ترتیب از مقادیر ویژه کاسته می‌شود تا جایی که در کامپوننت عامل چهارم، ۱/۰۲۱ می‌باشد. این عامل ۶/۸۰۴ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به طور مجموع ۴ عامل اولی که مقادیر ویژه آن‌ها بیشتر از ۱ می‌باشد، ۴۳/۷۲۴ درصد از واریانس متغیرها (پراکندگی متغیرها) را تبیین می‌کنند. این امر بدین معنا است که به جای ۱۶ عامل ما می‌توانیم از عامل‌های کمتری (۴عامل) استفاده کنیم.

جدول ۶. واریانس‌های تشریح شده

مولفه‌ها	مقادیر ویژه			مقادیر ویژه بدون چرخش			مقادیر ویژه با چرخش		
	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۳/۲۲۴	۲۱/۴۹۵	۲۱/۴۹۵	۳/۲۲۴	۲۱/۴۹۵	۲۱/۴۹۵	۱/۹۲۳	۱۲/۸۲۳	۱۲/۸۲۳
۲	۱/۱۸۳	۷/۸۹۰	۲۹/۳۸۵	۱/۱۸۳	۷/۸۹۰	۲۹/۳۸۵	۱/۸۶۶	۱۲/۴۴۱	۲۵/۲۶۴
۳	۱/۱۳۰	۷/۵۳۵	۳۶/۹۱۹	۱/۱۳۰	۷/۵۳۵	۳۶/۹۱۹	۱/۴۳۵	۹/۵۶۵	۳۴/۸۶۰
۴	۱/۰۲۱	۶/۸۰۴	۴۳/۷۲۳	۱/۰۲۱	۶/۸۰۴	۴۳/۷۲۳	۱/۳۳۴	۸/۸۹۴	۴۳/۷۲۳

ماتریس عوامل اولیه را نشان می‌دهد که ۴ عامل استخراجی را دربر داشته است. روش استخراج نیز بر اساس پرنسپال کامپوننت بوده است. در واقع هر ضریبی در متغیری ضرب شده و با بعدی‌اش جمع می‌شود. برای مثال در فاکتور اولی هر ضریبی در متغیر اولی ضرب می‌شود و با بعدی جمع می‌شود. در ماتریس عوامل دوران یافته که بر اساس حجم داده‌ها دسته‌بندی شده است و بر اساس حذف همبستگی‌های کمتر از ۰/۵ درصد تنظیم شده است، ۴ عامل تقریباً به صورت آشکاری استخراج شده‌اند. بر این اساس یافته‌های جدول، نشان می‌دهد متغیرها در ۴ عامل بار شده‌اند.

جدول ۷. عامل‌ها و متغیرهای استخراج شده

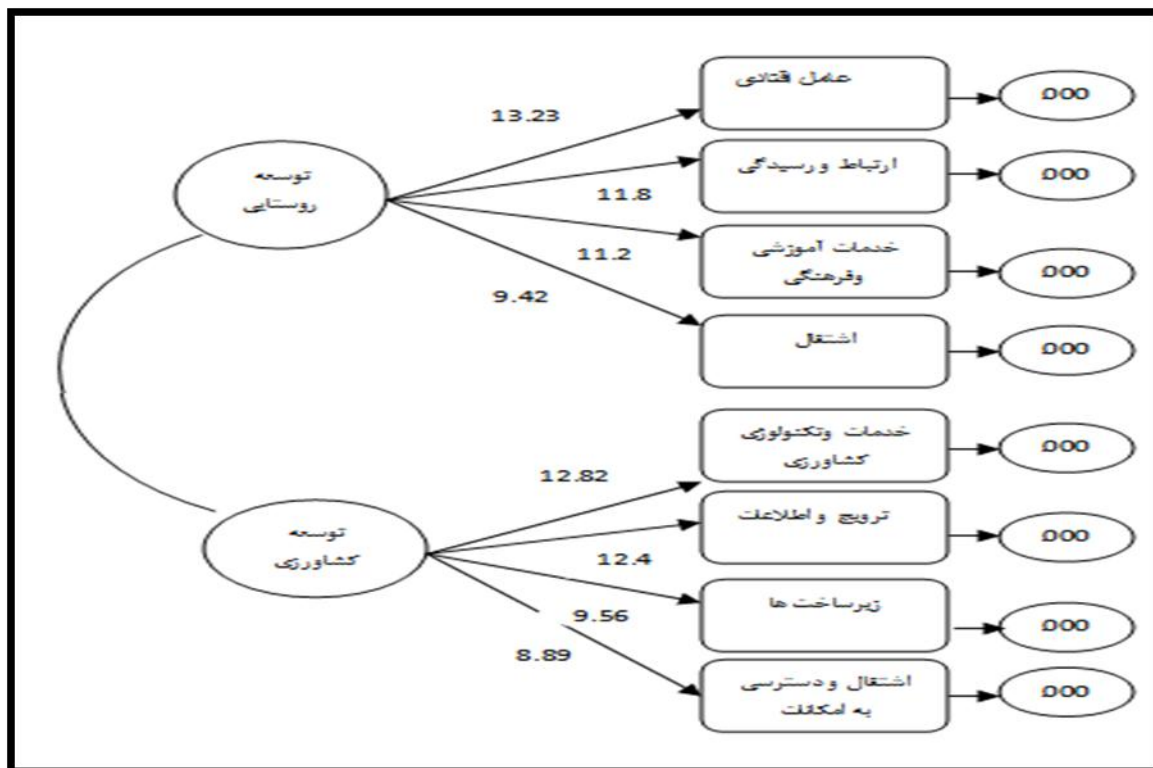
بار عاملی	متغیرها	عامل‌ها
۰/۷۱۶	دسترسی به بازار محصولات کشاورزی	عامل خدمات و تکنولوژی کشاورزی
۰/۵۶۴	پذیرش تکنولوژی نوین	
۰/۵۶۷	وضعیت دسترسی به کودها	
۰/۵۵۹	حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وام‌ها و اعتبارات بانکی	عامل ترویج و اطلاعات
۰/۷۱۴	وضعیت دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی	
۰/۷۶۰	نقش کشاورزی در توسعه روستایی	عامل زیرساخت‌ها
۰/۵۷۹	وضعیت شبکه‌های انتقال آب و زیرساخت‌های آبیاری	
۰/۷۲۴	وضعیت دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی	عامل اشتغال و دسترسی به امکانات
۰/۵۱۶	رضایت از اشتغال به کشاورزی	

عامل اول: در این عامل متغیرهای، دسترسی به بازار محصولات کشاورزی، پذیرش تکنولوژی نوین، وضعیت دسترسی به کودها و حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وامها و اعتبارات بانکی می‌گیرند که این عامل به تنهایی ۲۱/۴۹۵ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهد که می‌توان گفت مهمترین عامل این عامل می‌باشد. در این عامل دسترسی به بازار محصولات کشاورزی با بار عاملی ۰/۷۱۶ بیشترین و حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وامها و اعتبارات بانکی با بار عاملی ۰/۵۵۹ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند که این عامل را عامل خدمات و تکنولوژی کشاورزی، تفریحی و مسکونی می‌نامیم.

عامل دوم: در این عامل تنها یک متغیر وضعیت دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی جای می‌گیرد که ۷/۸۹۰ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و به عنوان دومین عامل شناخته می‌شود. این عامل را عامل ترویج و اطلاعات می‌نامیم.

عامل سوم: در این عامل متغیرهای، نقش کشاورزی در توسعه روستایی و وضعیت شبکه‌های انتقال آب و زیرساخت‌های آبیاری با هم قرار می‌گیرند که در مجموع ۷/۵۳۵ درصد واریانس را به خود اختصاص داده‌اند. در این عامل نقش کشاورزی در توسعه روستایی با بار عاملی ۰/۷۶۰ بیشترین و وضعیت شبکه‌های انتقال آب و زیرساخت‌های آبیاری با بار عاملی ۰/۵۷۹ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. که این عامل را عامل زیرساخت‌ها می‌نامیم.

عامل چهارم: در این عامل متغیرهای، وضعیت دسترسی به ماشین آلات کشاورزی و رضایت از اشتغال به کشاورزی قرار می‌گیرند که در مجموع ۶/۸۰۴ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهند و به عنوان چهارمین عامل شناخته می‌شود. در این عامل وضعیت دسترسی به ماشین آلات کشاورزی با بار عاملی ۰/۷۲۴ بیشترین و رضایت از اشتغال به کشاورزی با بار عاملی ۰/۵۱۶ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۳. مدل مفهومی عامل‌های استخراج شده از تحلیل عاملی

جهت آزمون فرضیه سوم از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که بین توسعه کشاورزی و توسعه روستایی با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنی‌دار و مستقیمی وجود دارد. بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد و می‌توان گفت که با بهبود وضعیت کشاورزی، شاخص‌های توسعه روستایی هم بهبود می‌یابد.

جدول ۸. همبستگی بین توسعه روستایی و توسعه کشاورزی بر اساس همبستگی پیرسون

مؤلفه	آماره	توسعه روستایی
کشاورزی	Pearson Correlation	**./۵۵۴
	Sig. (2-tailed)	./۰۰۰
	N	۳۴۸

به منظور بررسی فرضیه چهارم از همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که، بین توسعه کشاورزی و توسعه روستایی با میزان مهارت و سطح اطلاعات کشاورزان، با ۹۹ درصد اطمینان رابطه معنی‌داری وجود دارد. بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌تواند گفت با افزایش میزان مهارت و سطح اطلاعات کشاورزان، وضعیت کشاورزی و روستاهای منطقه بهبود خواهد یافت.

جدول ۹. ماتریس همبستگی بین سطح مهارت و اطلاعات کشاورزان با توسعه روستایی و کشاورزی

شاخص‌ها			توسعه کشاورزی	توسعه روستاها	مهارت و اطلاعات کشاورزان
توسعه کشاورزی	Correlation	۱	./۵۵۷**	./۰۴۰۴**	
	Sig	.	./۰۰۰	./۰۰۰	
	N	۰	۳۴۸	۳۴۸	
توسعه روستاها	Correlation	./۵۵۷**	۱	./۵۵۲**	
	Sig	./۰۰۰	.	./۰۰۰	
	N	۳۴۸	۳۴۸	۰	
مهارت و اطلاعات کشاورزان	Correlation	./۰۴۰۴**	./۵۵۲**	۱	
	Sig	./۰۰۰	./۰۰۰	.	
	N	۳۴۸	۳۴۸	۰	

شکل ۴. مدل مفهومی ماتریس همبستگی مؤلفه‌ها

نتیجه گیری

در راستای بررسی و تحلیل توسعه روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان زرین دشت می‌توان به نتایج زیر اشاره کرد.

- با توجه به اینکه تغییرات مثبت و شگرفی در توسعه روستاهای منطقه در سال‌های اخیر انجام گرفته است لیکن باید توجه داشت که از نگاه روستاییان این تغییرات فقط در شاخص‌های وضعیت راه‌های ارتباطی، کیفیت امکانات بهداشتی، کیفیت خدمات آموزشی، کیفیت مصرف مواد غذایی و تنوع آن در سطح ۱ درصد و در شاخص‌های ارتباط با همدیگر (وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی) وضعیت اقتصادی و وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاهای مجاور در سطح ۵ درصد دارای تغییرات مثبت و معنی داری از نظر آماری داشته‌اند. بنابراین از تعداد ۱۵ شاخص مورد بررسی تنها ۷ شاخص دارای تغییرات مثبت و معنی‌داری از نظر آماری می‌باشند اگرچه اغلب شاخص‌های مورد بررسی دارای روند مثبتی بوده‌اند.

- با توجه به اینکه تغییرات مثبتی در روند توسعه کشاورزی منطقه مورد مطالعه صورت گرفته است اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که فقط شاخص‌های وضعیت دسترسی به کودها، وضعیت دسترسی به دامپزشک و متخصصین دام و راندامان تولید در سطح ۱ درصد و شاخص‌های دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی، دسترسی به بذرها، اصلاح شده، دسترسی به انبار و سردخانه و سیلوا و میزان دسترسی به امکانات ترویجی در سطح ۵ درصد دارای تغییرات مثبت و معنی‌داری از نظر آمار بوده‌اند. اگرچه در این بخش نیز مشاهده اغلب شاخص‌ها بیانگر تغییرات مثبت در اغلب شاخص‌ها می‌باشد اما از نظر آماری فقط ۷ شاخص از مجموع ۱۴ شاخص مورد بررسی در تحقیق، معنی‌دار هستند.

- در راستای تعیین ابعاد زیربنایی شاخص‌های توسعه روستایی همه شاخص‌ها وارد تحلیل آماری شده و در چند عامل خلاصه سازی شدند. این عامل‌ها متغیرهای جدیدی را تشکیل می‌دهند که بین آن‌ها هیچ رابطه خطی وجود ندارد و کلیه اطلاعات تکراری از بین رفته‌اند. بدین ترتیب نهایتاً پنج عامل به عنوان نماینده شاخص‌های توسعه روستایی شناسایی شدند. این عامل‌ها عبارت بودند از: عامل خدماتی - رفاهی (که نزدیک با ۳۱ درصد بیشترین میزان از واریانس شاخص‌های توسعه روستایی را تبیین می‌کند)، عامل زیربنایی، عامل اشتغال و درآمد، عامل تعاملات اجتماعی و عامل آموزش

- برای شناسایی و تبیین ابعاد زیربنایی شاخص‌های توسعه روستایی همان روند فوق گرفته شد و شاخص‌های توسعه کشاورزی نیز در پنج عامل دسته بندی گردیدند. در عامل اول که بیشترین سهم را در تبیین واریانس شاخص‌های توسعه کشاورزی به خود اختصاص داده است، عامل اقتصادی - اجتماعی کشاورزی قرار دارد. عامل دوم تحت عنوان عامل زیرساختی کشاورزی نامگذاری شد. عامل سوم عامل دسترسی به نهاده‌های کشاورزی می‌باشد و عامل چهارم و پنجم به ترتیب با عناوین عامل ترویج و عامل ترکیبی کشاورزی نامگذاری شده‌اند.

- در راستای ارزیابی ارتباط بین توسعه روستایی و توسعه کشاورزی در منطقه، عامل‌های استخراج شده در هر دو بخش از طریق ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفته‌اند که این بررسی حاکی از ارتباط مثبت و معنی‌دار بین اغلب عامل‌های استخراج شده هر دو بخش بوده‌اند. در بین عامل‌های توسعه کشاورزی، عامل دسترسی به نهاده‌های کشاورزی بیشترین همبستگی را با عامل‌های توسعه کشاورزی دارا می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که کشاورزی جز لاینفک روستا است و توسعه روستایی بدون توسعه کشاورزی و همچنین توسعه کشاورزی بدون توسعه روستا ممکن و متصور نیست.

- در راستای ارزیابی ارتباط بین اطلاعات و مهارت کشاورزان با توسعه کشاورزی و روستایی از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن نشان دهنده وجود همبستگی مستقیم و معنی‌داری است. بدین معنی که با افزایش سطح اطلاعات و مهارت کشاورزان می‌تواند توسعه روستایی و کشاورزی را به دنبال داشته باشد. این مقاله نیز تمام نتایج مطالعات قبلی را تأیید می‌کند. بر همین اساس برای بهبود توسعه کشاورزی و توسعه روستایی پیشنهادهایی زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به ارتباط معنی‌دار بین اغلب عامل‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی لذا؛ توجه و رسیدگی بیشتر از جانب سازمان‌های مسئول بخش کشاورزی ضرورت دارد. بدین معنی که با برنامه‌ریزی همه جانبه زمینه ساز رشد و شکوفایی کشاورزی در منطقه گردند تا بدین طریق هم سبب تقویت اقتصاد و روستا شده و هم بستری برای توسعه بخش صنعت در منطقه فراهم آورند.
- با توجه به اینکه برخی از شاخص‌های توسعه روستایی همانند وضعیت کار و اشتغال، وضعیت پس‌انداز، میل به ماندگاری در روستا در این بررسی معنی‌دار نبوده‌اند، لذا ضرورت دارد تا بررسی‌های گسترده‌تری در راستای رسیدگی به این موارد در منطقه انجام گیرد.
- از آنجا که شاخص‌های تناسب توصیه‌های مروجان کشاورزی با نیازهای کشاورزان، دسترسی به بازار محصولات کشاورزی، پذیرش تکنولوژی نوین، دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی، دسترسی به وام‌ها و اعتبارات بانکی، وضعیت شبکه‌های انتقال آب و زیر ساخت‌های آبیاری و افزایش مساحت اراضی کشاورزی در منطقه معنی‌دار نبوده‌اند، لذا در راستای توسعه کشاورزی منطقه تقویت و توجه به شاخص‌های فوق می‌تواند نقش مهم و اساسی ایفا کنیم.
- با توجه به اینکه شاخص‌های استفاده از شخم حداقل، استفاده از روش جنگل زراعی و عدم استفاده از کودهای شیمیایی در این بررسی در شرایط کاملاً ناپایداری قرار دارند لذا ضروری است که ضمن اطلاع رسانی درباره زیان‌های ناشی از مصرف بیش از اندازه کودهای شیمیایی، به کاربرد بیشتر استفاده از شخم و بستر سازی در راستای کاربرد روش جنگل زراعی اقدام کرد.
- شاخص‌های عدم استفاده از سموم شیمیایی در این پژوهش روند منفی را داشته است از این رو لازم است با انجام مطالعات دقیق علمی جایگزین‌های مناسبی برای این منظور جهت ارائه به کشاورزان پیدا کرد. در غیر این صورت باید شاهد استفاده بیشتر از سموم شیمیایی و پایین آمدن کیفیت محصولات در سال‌های آینده بود.

منابع

۱. آسایش، حسین. (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی*. تهران: پیام نور.
۲. بدری، سید علی؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ سلمانی، محمد و بهمند، داداله. (۱۳۹۰). نقش نظام‌های بهره برداری زراعی (خانوادگی) در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قیر و کارزین، استان فارس). *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، شماره ۷۶، تابستان ۱۳۹۰، صص ۴۸-۳۳.
۳. تقی پور، فریده. (۱۳۸۶). نقش کشاورزی در توسعه روستایی مطالعه موردی دهستان سردارآباد شهرستان شوشتر. پایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.
۴. جمعه پور، محمود. (۱۳۸۴). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی دیدگاه‌ها و روش‌ها*، تهران: سمت.
۵. حسنی‌نژاد، آسیه. (۱۳۸۹). توسعه کشاورزی با تاکید بر گذار کشاورزی سنتی به کشاورزی پایدار در شهرستان زرین دشت. پایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه ریزی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.
۶. رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران*. چاپ دوم، تهران: قومس.
۷. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۲). توسعه کشاورزی (مفاهیم، اصول، روش تحقیق، برنامه‌ریزی در یکپارچگی اراضی). تهران: سمت.

۸. رنجبر، مهدیه. (۱۳۸۷). اثرات تخلیه روستاها بر فعالیتهای کشاورزی مطالعه موردی بخش آرادان - شهرستان گرمسار، پایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.
۹. عنابستانی، علی اکبر و روستا، مجتبی. (۱۳۹۱). فرآیند شکل‌گیری اقتصاد مبتنی بر تولید ذغال در روستاهای منطقه سیمکان (فارس). *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال یکم، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۱، پیاپی ۲، ۶۵-۷۸.
۱۰. عزمی، آئیژ؛ میزایی قلعه، فرزاد و شمسی، رقیه. (۱۳۹۲). چالش‌ها و مشکلات بخش کشاورزی و نقش آن در مهاجرت از روستا به شهر (مطالعه موردی: دهستان شیرز شهرستان هرسین). *مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۵۵.
۱۱. کامران، فریدون. (۱۳۷۹). *توسعه و برنامه‌ریزی روستایی*. تهران: آوای نور.
۱۲. مطیعی لنگرودی، سید حسن و شمسایی، ابراهیم. (۱۳۸۶). توسعه روستایی مبتنی بر تداوم و پایداری کشاورزی. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال بیست و دوم شماره ۲، ۸۵-۱۰۴.
۱۳. مومنی، فرشاد. (۱۳۸۹). سیاست‌های اقتصادی، عدالت اجتماعی و بخش کشاورزی. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال دهم، شماره ۳۸، ۳۶۶-۳۲۹.
۱۴. نوری، سیدهدایت‌الله و امینی فسخودی، عباس. (۱۳۸۶). سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی (مناطق روستایی استان اصفهان). *فصلنامه علوم کشاورزی ایران*، شماره ۲، ۲۶۳-۲۷۵.
15. Bahandari, P. (2006). *Technology Use in Agriculture and Occupation Mobility of Farm. Households in Nepal*, Pennsylvania University.
16. Byrd, E., Bosley, H. and Dronberger, M. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina, *Tourism Management*, Vol. 30, No. 1, pp. 693-703.
17. Dixon, C. (1997). *Rural Development in third world*. London:Rutledge.
18. Dicson, J. (2003). *Goal Setting for Agricultural Services in Different Operating Systems for Sustainable Agriculture and Rural Development in Iran*. Translate by Nowroozian, F., and Ministry of Agriculture, pp. 211-199.
19. Ghanbari, y. (2007). *The Role of Operating Systems in Agricultural Development of Rural in Isfahan Province*. Thesis of Ph.D.
20. Lenihan Martin H., (2006). *State, Social Movement and Producer Perspectives on Multifunctional Agriculture in the Global Food Regime*. the Pennsylvania State University.
21. Mosher, A. (1996). *Agricultural Moving Newyork Fredrick*. A paper for the agricultural development council.
22. Niles, D., (2007). *Contemporary Ruralities: Contrasting Visions of Food and Agriculture*. Clark University.
23. Robert, d, steven. (1998). *Agricultural development principles*. The Johns Hopkins university press, baltimor and London.
24. Reeder, R. J., & Brown, D. M. (2005). *Recreation, tourism, and rural wellbeing*. United States.
25. Department of Agriculture Economic Research Report Number 7, Available at: <http://www.ers.usda.gov/publications/err7> (April 2005).
26. Oseni, G., (2007). *Agricultural Production, Human Capital, and Rural Nonfarm Activities Evidence from Nigeria*. American University.

-
27. Shajaat, A. M. A., (2006). *Population Pressure, Agricultural Intensification and Changes in Rural Systems in Bangladesh*. the University of Texas.